

SISTEM ISLAMSKOG OBRAZOVANJA - KOJI I KAKAV (II)?

Dr. Enes KARIĆ

Sažetak

U islamskim informativnim novinama Preporod 1998. godine, prof. dr. Enes Karić objavio je u dva nastavka tekst pod nazivom *Sistem islamskog obrazovanja – koji i kakav?*.

U ovom broju Novog Muallima, donosimo drugi dio tog teksta koji tretira visoko obrazovanje unutar islamske zajednice. Autor se bavi tada aktuelnom problematikom sistemskog uređenja visokog obrazovanja unutar IZ-e BiH, analizirajući podatke iz Izvještaja Rijasetu IZ u BiH iz te godine. U tekstu autor iznosi i nekoliko prijedloga koji su trebali pomoći na podizanju kvaliteta sistemskog uređenja svih visokoobrazovnih institucija kojima je IZ u BiH osnivač, te osvrt na prvu visokoobrazovnu instituciju Islamske zajednice VIŠT, koja je djelovala od 1935. do 1945. godine.

U prosvjetnom sistemu Islamske zajednice danas postoje tri visoko-školske odgojno-obrazovne institucije: Fakultet islamskih nauka u Sarajevu i dvije islamske pedagoške akademije (u Zenici i Bihaću). Osim toga, postoji, i odjeljen je vjeronaučnog smjera na Pedagoškoj akademiji u Mostaru, koji nije u sklopu Iz-e.

Iz tabela koje ovdje donosimo (izvor: najnoviji izvještaj Rijasetu IZ-e) na Fakultetu islamskih nauka u ovoj školskoj godini ima ukupno, redovnih i vanrednih, 373 studenta na četiri godine studija i na dva odsjeka (teološkom i pedagoškom).

Kad je posrijedi Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, iz ovih tabela i podataka zapažamo nekoliko uočljivih tačaka:

- veliki, reklo bi se masovni broj studenata za instituciju ovog naslova,
- nesrazmjerni broj studenata po godinama, što je posljedica ili malobrojne prolaznosti studenata u anrednu godinu ili se radi o ranijem napuštanju studija. Vjerovatno se radi i o jednom i o drugom. K tome, ukupan broj studenata na Fakultetu islamskih nauka u trendu je porasta.

Fakultet islamskih nauka - Sarajevo					
Godina studija	Teološki odsjek		Pedagoški odsjek		Ukupno studenata
	redovni	vanredni	redovni	vanredni	
I	87	75	35	35	232
II	29	30	20	11	90
III	9	13	6	2	30
IV	2	18	1	-	21
Ukupno	172	136	62	48	373

Islamska pedagoška akademija - Zenica						
Generacija studenata	Školska god.	Status studenta				Ukupno
		diplomirani	redovni	vanredni	ispisani	
I	1993/94.	30		74	10	114
II	1994/95.	15		75	7	97
III	1995/96.	11	29	87	3	130
IV	1996/97.	-	27	51	2	80
V	1997/98.	-	34	40	-	74
Ukupno		56	90	327	22	495

Na Islamskoj pedagoškoj akademiji u Zenici od školske 1993/94. do danas (u pet generacija) školuje se 495 redovnih i vanrednih studenata. Kad je posrijedi Islamska pedagoška akademija u Bihaću, za nju u izvještaju Rijasetu IZ-e nema tabelarnih podataka, samo se veli sljedeće:

„Islamska pedagoška akademija je školske 1997./98. upisala drugu generaciju studenata. Na prvoj godini studija upisano je trideset studenata. Pravo upisa druge godine stekao je 21 student. Školske 1996./97. primljeno je 63, 1997./98. godine 37 vanrednih studenata. Od 63 vanredna studenta njih 25 steklo je pravo upisa druge godine studije.“

To znademo i na temelju jedne rečenice iz ovog Rijasetovog izvještaja gdje se veli da „u školskoj 1997./98. godini na Fakultetu islamskih nauka, studira ukupno 373 studenta, što je za 68 studenata više nego prethodne godine.“ To znači da je prethodne školske godine na Fakultetu islamskih nauka studiralo 305 studenata.

Uzevši u obzir posebno Pedagoški odsjek na Fakultetu islamskih nauka, broj studenata na višim godinama u odnosu na njihov broj na nižim godinama studija gotovo je simboličan.

VIII

Za razliku od Fakulteta islamskih nauka, islamske pedagoške akademije, prema podacima

kojima raspoložemo, imaju, rekao bih, veću prolaznost studenata.

Za Islamsku pedagošku akademiju u Bihaću doslovno se u izvještaju Rijaseta veli: *“Na prvoj godini studija upisano je trideset studenata. Pravo upisa druge godine stekao je 21 student.”* Dakle, na bišćanskoj IPA prolaznost je velika. Štaviše, velika je i kod vanrednih studenata, jer Rijastov izvještaj na istom mjestu veli: *“Od 63 vanredna studenta njih 25 steklo je pravo upisa druge godine studije.”* Dakako, jedno je pitanje prolaznost, a sasvim drugo kriterij kako se do tako velike prolaznosti došlo. Mi na ta pitanja ne znamo odgovoriti jer ne raspoložemo svim relevantnim podacima.

Prostim gledanjem u ove tabele i podatke stječe se dojam (a na dojmu moramo i ostati sve dok ne budemo pred sobom imali cjelovite podatke o studentima i ocjenama te druge relevantne podatke kao što su vannastavni rad studenata, saradnja sa časopisima i listovima, kao i podatke o njihovim završenim srednjim školama) da se na Fakultetu islamskih nauka potroši mnogo predavačkog truda, naročito na prve dvije godine studija, koje su krcate studentima, a onda se s trećom godinom događa veliki prijelom. Broj studenata treće godine FIN-a naglo se smanjuje. Naročito to vrijedi za Pedagoški odsjek.

O ovome bi itekako trebalo razmisliti. Studenti koji napuštaju studij u drugoj i trećoj godini nepovratno su, i bez konačnih rezultata, potrošili dragocjeno vrijeme. Ali nisu potrošili vrijeme i trud samo studenti; moramo gledati i na Fakultet, njegove profesore te nastavno i administrativno osoblje u cjelini. Ipak, naročito je veliki gubitak u onih studenata koji doista i nemaju nikakve šanse da valjano i kako traži plan i program studiraju na Fakultetu islamskih nauka.

Mislimo na one naše studente koji su svršeni raznih zanatskih srednjih škola, srednjih tehničkih škola itd. Naime, sve su to vrijedne škole – ali moramo znati i to da vrijednosti imaju svoje mjesto gdje vrijede, kao što su i medrese vrijedne u svome polju. Sigurno je i da bi svršeni medrese u devedeset posto slučajeva doživjeli neuspjeh ako bi nahrupili u buljucima upisati studij fizike, matematike, medicine..., a ne bi uspjeli naprosto zato što nemaju valjana osnova da takvo što studiraju. Naše iskustvo svjedoči da devedeset procenata ovakvih upisanih studenata (s diplomom kakve srednje ugostiteljske, zanatske ili tehničke škole) na Pedagoški odsjek Fakulteta

islamskih nauka nije došlo ili neće moći doći do završne godine.

Ali ovo su pitanja i područja za razmišljanje koja se tiču svih naših profesora, docenata, predavača, asistenata... kako na Fakultetu islamskih nauka tako i na islamskim pedagoškim akademijama. Naravno, to su pitanja i za sve naše studente, posebno one studente koji se ove naše konstelacije najviše tiču.

Pojedinac na ova pitanja ne može, niti treba, niti je pozvan sam odgovarati. Njegov dojam ne mora uopće biti relevantan. Ali je, svakako, relevantan naš zahtjev da se o ovome povede rasprava. A relevantne su i posljedice kojih u ovom vremenu nismo svjesni.

IX

A sada iznesimo nekoliko prijedloga.

Predlažemo, prvo, da upravu nad Fakultetom islamskih nauka i islamskim pedagoškim akademijama ima isključivo islamska zajednica, u skladu sa normativnim aktima, a ako takvih nema, neka se pokrene procedura da ih Sabor Islamske zajednice donese. *Nama je potreban rektorat i, barem u dalekom načelu, islamski univerzitet kao krovna upravna ili makar upravno-savjetodavna institucija svih naših medresa, naših biblioteka, Fakulteta i islamskih pedagoških akademija.*

Sada Islamska zajednica ne upravlja potpuno svim svojim visokoškolskim institucijama.

Apсурдно je da to priznaže i sam izvještaj Rijaseta IZ-e u kojem se za Islamsku pedagošku akademiju u Bihaću kaže sljedeće: *„Odlukom Upravnog odbora ova IPA - Islamska pedagoška akademija, je postala članica univerziteta u Bihaću.“* Prvo, zar može Upravni odbor IPA-a donijeti takvu odluku? *Odmah velimo da ne može.* Ta je odluka sasvim nelegitimna i nelegalna! Osnivač IPA-a je Islamska zajednica i nad njom samo IZ, u skladu s normativnim aktima, ima pravo jurisdikcije. A Sabor Islamske zajednice nije donio nikakvu odluku, niti je ikad raspravljao o udruživanju neke naše visokoškolske institucije u neki univerzitet.

Naravno, ovo ne znači kako mi smatramo da naše visokoškolske institucije Islamske zajednice ne trebaju biti članice jednog ili više univerziteta, naprotiv.

Ali se mora poštovati procedura. Te se naše institucije prije svega moraju same međuse uvezati (s medresama, GH bibliotekom itd.) u neku vrstu „islamskog univerziteta“ ili nečega sličnog, a tek se potom Islamska zajednica mora

pitati da li je i za drugačije udruživanje i opredijeliti koliki dio nadležnosti, to jest koliki dio autonomije, „suvereniteta“, naših visokoškolskih institucija udružuje, odnosno prenosi na neki državni univerzitet, a koliko ne!

Ovako se, malo-pomalo, dovode (ili se dopušta da neko drugi dovede) iste institucije (islamske pedagoške akademije) u neravnopravan položaj premda im je osnivač (Islamska zajednica) isti. Sada s Islamskom pedagoškom akademijom u Bihaću imamo administrativni košmar.

Kako sada stvari stoje, reisu-l-ulema dr. Mustafa ef. Cerić nije nadležan potpisati diplome kao rektor Fakulteta islamskih nauka (a on bi to, po još uvijek važećem statutu FIN-a, trebao činiti), nego će diplome diplomiranim islamskim pedagozima potpisati rektor Univerziteta u Bihaću, gospodin Ismet Kasumagić, inženjer.

Ali, naravno, nisu ovdje posrijedi samo tinta, pera i potpisi, niti reis Cerić ili inženjer Kasumagić! Ovdje je posrijedi daleko dublja stvar, stvar reda, administracije, propisa, autonomije Islamske zajednice. Islamsku pedagošku akademiju u Bihaću osnovala je Islamska zajednica u BiH i dala joj prefiks islamska, i iz toga slijedi da samo Iz može donijeti odluku o stupanju (i načinu stupanja ili istupanja) neke njezine visokoškolske institucije u neki univerzitet i sl.

Iz Rijasetovog izvještaja, osim navedene konstatacije, ne vidi se da je u bihaćkom slučaju službeno odlučivala Islamska zajednica. Ne ulazimo u to da li je ko, i kada, na kakvom neformalnom sijelu klimnuo glavom za ovakvo što.

Predložimo, drugo, da se organizira višednevni susret cjelokupnog nastavnog osoblja ove tri naše visokoškolske institucije. Na tom je skupu potrebno predočiti planove i programe te – naročito – udžbenike po kojima se predaje i nastavno osoblje, predstave javnosti – po kojim to udžbenicima i knjigama rade u nastavi i kako predaju naučne discipline.

K tome, potrebno je organizirati susrete studenata, a naročito je važno organizirati zajedničko testiranje svih studenata.

X

Ovim prijedlogom dotakli smo područje jedinstva (odnosno nejedinstva) „tonaliteta“, „ideologije“ programa, planova, nastave i obrazovanja u našim visokoškolskim institucijama.

O tome nama valja razmišljati zbog toga što znademo da tu imamo problema. U nas su negdje strani humanitarci faktor koji vodi poli-

tiku nastave, a ne Islamska zajednica.

Ovdje bih u svoje ime skromno odao priznanje prof. dr. Omeru Nakičeviću, dekanu Fakulteta islamskih nauka, koji se najodlučnije odupro takvim pokušajima nekih humanitaraca.

U nekim akademijama imamo i velikih kadrovskih problema. Dovoljno je prisjetiti se da u ovom izvještaju Rijasetu stoji kako na Islamskoj pedagoškoj akademiji u Bihaću „rade 3 stalno uposlena profesora i trinaest spoljnih saradnika“. Zar je moguće da jedna institucija valjano funkcioniра ako ima ovakav kadrovski raspored stvari? Potpisnik ovih redaka u takvo što sumnja.

A da je ideologija nastave, njezina programska, nastavna i, zašto ne kazati, mezhepska ujednačenost itekako važna, pokazuje rad jedne naše svijetle, ali nažalost, ugasle institucije VIŠT-a (Više islamske šerijatsko-teološke škole), koja je zapravo imala rang fakulteta. Ovaj fakultet za vrijeme svog kratkotrajnog rada (od 1935. do 1945.) nije upisivao veliki broj studenata (svaka generacija imala je po desetak bruceša), nije imao masovni studij, ali su svršeniци VIŠT-a (baš zbog efikasnog ustrojstva nastave te plana i programa koji se u Bosni i Hercegovini pokazao najboljim) u našoj vjerskoj, kulturnoj i političkoj javnosti dali i daju i danas snažan i impresivan pečat.

Potrebno je prisjetiti se samo nekolicine ljudi koji su završili VIŠT, recimo imena iz prve generacije svršenika: Sulejman-Hamdija Alimajstorović, Ćamil Avdić, Hifzija Hasandedić, Mehmed Mujezinović, Ahmed Mulalić, Sirrija Sikirić, Hasan Škapur, hzf. Ibrahim Trebinjac, Husejn Viteškić, zatim druge generacije: Mustafa Busuladžić, Ejub Kabil, Seid Karić, Rešid Hajdarević, Ejub Mehmedović, Musta Mehić, Halid Buljina, Hazim Šabanović, Adem Handžić, Ismet Žunić, zatim iz treće generacije: Kasim Hadžić, Ismet Topalović, Ibrahim Hodžić, Abdulah Čamo itd., te imena iz četvrte generacije: Hasan Bajraktarević, Galib Handžić, Asim Mahmutović, Hasan Redžepagić. U petoj su generaciji imena: Kasim Mašić, Omer Ramić, Seid Prašo, Salih Šabanović, a u šestoj su svršeniци: Mehmed Merzić, Muhamed Mujić te hafiz Mahmud ef. Traljić (kojemu se za ova imena svršenika VIŠT-a najtoplije zahvaljujemo).

Danas mi moramo priznati da su VIŠTOVCI ostavili i ostavljaju iza sebe hvale vrijedan primjere visoke učenosti i inetelektualnosti, zatim odvažne primjere hrabrosti i bosanskog patriotizma, te tomove knjige i hiljade članaka

iz islamistike, filozofije, teologije, filologije itd. Zašto je VIŠT mogao ostaviti i zašto ostavlja tako dubok trag u vjerskom radu, nauci i kulturi, trag, kojim bi se i brojniji narodi od Bošnjaka morali ponositi?

Zato što je VIŠT imao dobar program, dobru organizaciju, te što je imao odabrane i brojem male generacije studenata koje je profesor na času znao po imenima i prezimenima, s kojima su profesori mogli intezivno raditi.

Na VIŠT-u nije bilo besplodnih rasprava o bradama, profesori nisu nudili ideologiziranu nastavu. Nudili su i predavali nauku i tražili da se na ispitima znade. Osim toga, studenti VIŠT-a nisu promovirali kojekakve turove, niti su gradovima Bosne šetali i uhodavali kojekakve vrste gaća i čalmi!

Na narodni preporod nije se gledalo kroz vizuru gaća, jer iz gaća nikada nije uslijedio narodni preporod. Preporod može uslijediti samo radom (raz)uma kao Božijeg dara koji se napaja Objavom. Osim toga, na VIŠT-u se nije dovodio u pitanje autoritet bosanske uleme, čiji su pripadnici ovdje već pola milenija nudili ispravnu i za Bosni i Hercegovinu i njezin evropski kontekst najbolju interpretaciju islama. U najnovijem vremenu VIŠT je takvu interpretaciju snažno afirmirao.

Privodeći kraju ovaj naš osvrt na islamsko obrazovanje u nas kažimo i to da se sada ne vide sve posljedice naše nesređenosti u obrazovanju. Te će se posljedice vidjeti tek za desetakdvadeset godina. Teško tadašnjoj Islamskoj zajednici i teško tadašnjem reisu-l-ulemi!

Summary

الموجز

SYSTEM OF ISLAMIC EDUCATION – WHICH AND WHAT KIND (II)?

نظام التعليم الإسلامي – نوعه وكنهه (٢)؟

Prof. Dr. Enes Karic

أ. د. أنس كاريتش

In 1988 professor Dr. Enes Karic published a two-part text in the Islamic informative newspaper Preporod entitled System of Islamic Education – Which and What Kind?

In this issue of the New Muallim, we bring you the second part of that text which discusses higher education within the Islamic Community.

The author concerns himself with the then current issues of organizing the higher education system within the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina by analyzing the information from that year's Report by the Riyasat of the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina.

In his text the author presents several proposals which could help increase the quality of the systematic organization of all the higher-educational institutions founded by the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina, and takes a look at the Higher Islamic Sharia-Theological School, the first institution of higher education of the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina which operated from 1935 to 1945.

نشر الأستاذ الدكتور أنس كاريتش في صحيفة «بريبورود – البعث الإسلامي» سنة ١٩٩٨ مقالا بعنوان « نظام التعليم الإسلامي – نوعه وكنهه». وقد نشر هذا المقال في جزأين متتاليين.

وها نحن في هذا العدد من مجلة «المعلم الجديد» ننشر الجزء الثاني من ذلك المقال، والذي يناقش التعليم العالي داخل المشيخة الإسلامية.

لقد اشتغل الكاتب في قضية التنظيم المنهجي للتعليم العالي داخل المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك. محللا البيانات الواردة في تقرير رئاسة المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك لذلك العام.

وقدم الكاتب في مقاله عدة اقتراحات. كان من المفروض لها أن تساعد في النهوض بجودة التنظيم المنهجي لكافة مؤسسات التعليم العالي التي أسستها المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك. مع التفاتة إلى أول مؤسسة تعليمية عالية تابعة للمشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك، والتي عملت في الفترة من ١٩٣٥ إلى ١٩٤٥.